

TARİHSEL DOKUDA SOSYAL DEĞİŞİME DUYARLI BİR SAĞLIKLAŞTIRMA MODELİ; PATLICANLI YOKUŞU-İZMİR

A REHABILITATION MODEL RESPONSIVE TO SOCIAL CHANGES IN HISTORIC DISTRICTS: PATLICANLI YOKUŞU-İZMİR

Hümeyra BİROL AKKURT * - Hayat ZENGİN ÇELİK ** - Deniz GÜNER ***
H. Evren ERDİN **** - Feyzal AVCI ÖZKABAN *****

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 11 Mayıs 2017	Received: May 11, 2017
Hakem Değerlendirmesi: 6 Kasım 2017	Peer Review: November 6, 2017
Kabul: 1 Aralık 2017	Accepted: December 1, 2017
DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2017.16.004	DOI Number: 10.22520/tubaked.2017.16.004

Özet

Tarihi yerleşimlerin kültürel değerlerinin güçlendirilerek korunması, koruma disiplinin önemli tartışma alanlarından biridir. Ülkemiz açısından bu konu, tarihi dokuların ağırlıklı sosyal yapıda gözlenen değişimlerden etkilenerek birer çöküntü bölgesine dönüşmeleri ile daha da kritik açılımlara sahiptir. Diğer yandan son yıllarda, bu tür tarihi dokuları sağlıklılaştırmaya yönelik müdahale önerilerinin ağırlıklı alan dışı kullanıcılarının talep ve beklentilerine öncelik verecek biçimde yapılandırılması ve bu kapsamda yaratılan sosyal değişim temelinde ortaya çıkan sorunlar konuya tartışılması gereken bir içerik kazandırmaktadır.

Bu noktadan hareketle sunulan yazı, ülkemiz sağlıklılaştırma uygulamalarında sıklıkla izlenen olumsuz sonuçlar ve özellikle de “mutenalaşma” olarak yaşanan değişimler üzerinden, bu tür alanlarda geliştirilebilecek stratejik koruma yaklaşımlarının ve müdahale öngörülerinin nasıl yapılandırılabilirliğine ilişkin bir öneriyi paylaşmayı amaçlamaktadır. Yerin fiziksel, sosyal ve kültürel niteliklerini bütüncül anlamda koruyarak sürekliliğinin sağlanması hedefine temellendirilmiş model önerisi, İzmir tarihi konut dokusunun önemli arterlerinden biri olan “Patlıcanlı Yokuşu (806

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Restorasyon ABD, Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir, Türkiye. e-posta: humeyra.akkurt@deu.edu.tr

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehircilik ABD, Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir, Türkiye. e-posta: humeyra.akkurt@deu.edu.tr

*** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi ABD, Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir, Türkiye. e-posta: deniz.guner@deu.edu.tr

**** Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehircilik ABD, Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir, Türkiye. e-posta: evren.erdin@deu.edu.tr

***** Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Restorasyon ABD, Tınaztepe Kampüsü, Buca, İzmir, Türkiye. e-posta: feyzal.ozkaban@deu.edu.tr

sokak)''nu konu alan sağlıklaştırma çalışmasının deneyimleri üzerinden aktarılmaktadır. Yazı kapsamında, bölgenin var olan sorunlarını dikkate alarak kentle yeniden bütünleştirilebilmesine imkân verecek sosyal değişime duyarlı senaryolar ve önemli tarihsel unsurlar arasında bir bağlantı aksı olarak yokuşun kullanılabilirliğini artıracak kültürel, işlevsel ve mekânsal öngörüler özetlenerek sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi evre koruma, sağlıklaştırma modeli, sosyal değişim, yaşam kalitesi, sosyal-kültürel sürdürülebilirlik, İzmir - Patlıcanlı Yokuşu.

Abstract

Preservation of historic settlements by strengthening their cultural values has been one of the main concerns of conservation discipline. In our country, as most of the historic districts have transformed into slum areas due to the changes in their physical and social structures, the subject has gained critical dimensions. On the other hand, as the latest implementations focused on the rehabilitation of historic districts have been shaped by the requirements and expectations of the non-natives, the resulting problems based on the social changes have raised new controversial issues.

Through the negative results of the rehabilitation implementations such as gentrification experiences, this article aims to share a proposal, a model related to “how strategic preservation approaches and intervention visions related to historic districts can be developed”. The model that based on the aim to preserve and sustain the physical, social and cultural qualities of place has stated through the rehabilitation experience that focused on an important arterial road of the historic housing district of İzmir; Patlıcanlı Yokuşu/ 806 Str. Within the scope of the article, scenarios responsive to social changes that consider the existing problems of the district and enables integration with the city are presented while cultural, functional and spatial proposals that improve the usability of the artery as a connection between the important historic components of the district are clarified.

Keywords: Preservation of the historic environment, rehabilitation model, social change, quality of life, social-cultural sustainability, İzmir - Patlıcanlı Yokuşu.

Giriş

19. yüzyıldan günümüze farklı yaklaşımlar ve kavramlar çevresinde gelişen koruma disiplini, tarihi binaları form ve materyal kültürü ile değerli bulan bir anlayıştan, mirası fiziksel niteliklerinin ötesinde peyzaj, kültürel rotalar, yerin anlamı ile tanımlayan bir çerçeveye doğru evrilmiştir. Bu çerçeve miras alanlarını oluşturan farklı değerlerin algısını ve korunmasını bütüncül bir bakışla kurgulama esasına temellenmiştir. Kültür varlığı seyredilen, içinde gezilen bir müze mekân olmaktan çıkmış, kültür varlığının süregelen yaşama bütünleşmesi, yaşamın içinde var olarak korunması öncelikli hedef haline gelmiştir¹. Bu doğrultuda kültürel miras, toplumun değişen ihtiyaçlarına doğrudan ya da dolaylı olarak yanıt verme, dinamik yapısı ile değişen ortamın bir parçası olma noktasına çekilmiştir. Kültürel miras alanlarının toplumdaki değeri ve önemi artmış, mirasın salt bazı kişi ve gruplara değil topluma ait olduğu bilinci gelişmiştir. Özellikle 2000'ler sonrasında yürürlüğe giren pek çok uluslararası sözleşmede kültürel miras kavramına yönelik farklı arayışlar açıkça ifade bulmuş ve söz konusu kavramın yeni sürdürülebilir koruma ve kalkınma hedefleri ile bütünleşik biçimde ele alınışına tanıklık edilmiştir. Çoğu kültürlerarası etkileşimi, toplumlararası barış ve gelişmeyi önemseyen çabaların olumlu yönleri bulunmaktadır ve toplumun algısını değiştirerek kültür mirasının tüm gruplar tarafından sahiplenilmesi ve korunmasına dair bir bilinç yaratmış olması önemlidir.

Ne var ki, kültürel mirasın kalkınma kavramıyla bir arada ele alınmasının önemli sakıncaları bulunduğu da açıktır. Nitekim mirası oluşturan kültür varlığının hepimize ait olma durumuna ilişkin riske dikkat çeken Araoz (2011), kimi idari örgütlerin ve girişimci grupların bu sahiplenmeyi bir yarar nesnesi olarak algıladığını ve kültürel varlığı ekonomik değerinin kâra dönüşmesine öncelik veren yaklaşımlar ürettiğini belirtmektedir.

Ashworth ve Tunbridge (1990) kültürel mirası “geçmiş için korunmak ile modern toplum için ekonomik faaliyet kaynağı oluşturmak arasındaki bağ” olarak

tanımlamaktadır. Benzer bir yaklaşımla Ashworth (1992), mirası metalaşma sürecinin ürünü olarak tanımlamakta ve mirasın/ miras alanlarının korunması eyleminin var olanın korunması değil bir tasarım faaliyeti olduğunu belirtmektedir. Bu bakışla miras kullanıcı/tasarımcı/ idare tarafından yeniden tanımlanmakta, aktörlerin yaşam pratikleri, talep ve beklentileri üzerinden yeniden yorumlanmakta ve anlam kazanmaktadır. Söz konusu değer/yarar ilişkisi Araoz'un dikkat çektiği “risk” ile örtüşmekte, birey ya da grubun tüm topluma ait olanı öznel yararları doğrultusunda biçimlendirme olasılığını somutlaştırmaktadır.

Miras alanlarının korunmasında önceliklere ilişkin benzer bir sorgu açan Ödekan (2013), Türkiye'deki mevcut koruma uygulamalarında icraat anlayışının egemen olduğunu, bireysel yararın ve herkes tarafından görünür olma hedefinin öncelik kazandığını belirtmektedir. İfadelerinde, miras alanlarının kültürel değerlerinin sürdürülmesi ve toplumun hafıza mekânı olarak korunması yerine, ekonomik yarar/ metalaşma öncelikleriyle; hızla görünür olma (sokak sağlıklaştırma-façadizm), belirli yapıları öne çıkararak çekim yaratma, mevcut arazi kullanımlarını değiştirerek ekonomik yararı artırma müdahaleleri ile karşımıza çıktığını vurgulamaktadır.

Kültürel mirasın önemli bir parçası olan tarihi çevreler ekonomik yarar öncelikli politikaların yanı sıra, terk edilme, sosyal değişim, yapılaşma baskısı ve benzeri etkiler altında da olumsuz gelişmelere maruz kalmaktadır. Böyle bir değişimi tarihsel ve bölgesel arka planı üzerinden okuyan Casanovas (2008) baskı unsurlarını dört ana grupta toplamaktadır; fiziksel çevrenin niteliksiz dönüşümüne neden olan ve genellikle iç göçe dayalı aşırı nüfus artışı, kentsel çevrenin sosyal (gettolaşma, güvensiz alanlar) ve çevresel (hijyen ve yaşam konforu kaybı, kirlilik) anlamda kötüleşmesi, terk ve yer değiştirmeye dayalı metruklaşma ve imar politikaları ve/veya popüler dönüşüm yaklaşımları (turizm, tarihsel alanın metalaşması, rant) ile şekillenen kapsamlı kentsel yenileme faaliyetleri.

Kentlerimizdeki tarihi çevrelerde ortaya çıkan eğilimlerin temelde; kent yaşamından ayrışmaya, köhneleşmeye terk etmek, ya da alanı farklı gruplara hizmet etmek üzere dönüştürmek olarak özetlenebilecek iki farklı yaklaşımdan etkilendiğini söylemek mümkündür. İlk yaklaşımda tarihi çevrede mekân, içinde cereyan eden yaşamı yitirerek bakımsızlık, köhneleşme ve terk edilme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Değişen mekân kalitesi bu bölgeleri zamanla düşük kira bedelleri, merkeze yakınlık, görünür olmama vb. nedenlerle iç ve dış göçlerin hedefi haline getirmektedir. Ancak böyle bir gelişme, bu tür bölgelerin

¹ 2006 yılında Avrupa Konseyi'nin mevzuatına eklediği Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi)'nde Kültürel Miras kavramı üzerine yeni bir bakış açısı ortaya koyacak biçimde, “geçmişten devralınan, insanların, sürekli evrilen değer, inanç, bilgi ve geleneklerinin anonim bir ifadesi ve yansıması olarak ayırt etikleri bir kaynaklar kümesi...” (Madde 2) olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sözleşme, tüm bireylerin ve toplulukların, kültürel mirastan yararlanmak hakkına sahip olduğuna vurgu yaparak (Madde 4), kültürel miras üzerinden insan gelişimine ve kültürler arası etkileşime katkı sağlamanın mümkün olabileceği diğer yandan kültürel miras aracılığıyla yeni bir ekonomik kalkınma modelinin gelişebileceğine dair vurguları içermiştir (Council of Europe, 2005).

yoksulluk şartları ve yaşayan toplulukların güçlü aidiyet hissi geliştirememeleri nedeniyle, kötü kullanılmasını ve yıpratılmasını da beraberinde getirmektedir. Diğer yandan söz konusu fiziksel sorunların ötesinde artan sosyal sorunlar nedeniyle bu tür bölgeler potansiyel suç alanları halini de alabilmektedir.

Bu tür gelişmeler esasen bir alanın kimliğini, karakterini ve kent içindeki konumunu sürdürülebilmesi için toplumsal, işlevsel ve ekonomik ilişkilerini sürdürebilmesi gerektiğinin de açık göstergesidir (Tiesdell, Oc, Heath, 1996). Alanın miras değerlerinin ve yer kimliğinin sürdürülmesinde, toplumsal ve ekonomik canlılığın sağlanması farklı eylemler ve aktörler arasındaki dengeyi kurması büyük önem taşımaktadır.

İkinci yaklaşım daha çok idari örgütler ve/veya girişimciler eliyle gerçekleştirilen ve ağırlıklı olarak turizm odaklı ekonomik canlanmaya dayalı müdahaleler ile somutlaşmaktadır. Geldiğimiz aşamada, kent merkezlerindeki çöküntü alanlarının sermayenin kar arayışına önemli fırsatlar sunduğu izlenmeye başlamıştır. Özellikle 1980 sonrasında sanayi sektöründeki üretim ve karlılık düşüşü ile büyük sermaye krizi aşmak üzere riski düşük ve kar oranı yüksek alanlarda yatırım arayışına yönelmiştir. Küresel pazar içinde değer kazanan emlak piyasası bunu desteklemiş ve yerel, ulusal ya da uluslararası yatırımcılar için kentlerin çöküntü alanları gözde mekânlar haline almıştır (Şen, 2011).

Ne var ki söz konusu yatırımlar, stratejilerini ağırlıklı olarak fiziksel mekânın nitelikleri üzerinden tanımlamakta ve genellikle de alanda yaşayan toplulukları göğüslenmesi zor değişimlerle karşı karşıya getirmektedir. Bunun sonucu olarak söz konusu alanlarda “kentsel süzülme”, “seçkinleştirme”, “soylulaştırma” veya “mutenalaştırma” olarak tanımlanan ve sınıfsal yer değiştirme hareketlerine dayalı sosyal sorunlar kaçınılmaz gelişmeler olarak yaşanmaktadır (Smith, Williams, 2015). Hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın, yoksul toplulukların başka alanlara ötelenmesine yol açan turizm ve rant odaklı mekânsal müdahaleleri olumlu gelişmeler olarak nitelendirmek son derece güçtür.

Günümüz dinamikleri ve ortaya çıkan olumsuz deneyimler, tarihsel çevrenin korumasına yönelik çalışmaların, yapıları korumak kadar, bu tür bölgelerde yaşayan toplulukların refahını iyileştirici, yoksulluğu azaltıcı ve aynı zamanda sosyal ayrışma ve sorunları giderici önlemleri de içermesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle de iç ve dış göçlerin ağırlıklı olarak yer aldığı ve yoksulluğun kritik açılımlar kazandığı alanlarda yürütülecek çalışmalarda böyle bir açılım hayati bir nitelik kazanmaktadır. Bu nitelik, yoksul ve dışlanan toplulukların yerinden edilmesiyle ortaya çıkan sosyal

sorunların derinleşmesi probleminde kaynaklanmakta ve mutlaka değerlendirilmesi gereken özellikler içermektedir. Bugün pek çok noktada kritik hale gelmiş söz konusu özellikler, söz konusu toplumsal kesimlerin durumlarını iyileştirebilmeleri ve daha sağlıklı ortamlarda yaşamları için ne tür önlemler alınabileceği, hangi fırsatların yaratılabileceği ve bu kapsamda mekânsal müdahale öngörülerinin nasıl geliştirilebileceği sorularına yanıt arayışlarını da gündeme taşımaktadır.

Bu doğrultuda geliştirilecek yaklaşımların iki önemli kapsamda genişlemeye ihtiyacının bulunduğunu söylemek mümkündür. İlki, mekânsal müdahaleler yoluyla ortaya çıkan dönüşümün nitelikleri ile ilgilidir ve temas edilen bölgelerde “sosyal değişim”in yerinden etmeye neden olmayacak biçimde kontrolünü sağlayacak önlemler üzerine düşünce geliştirmeyi gerekli kılmaktadır. İkincisi ise, mekânsal müdahaleler yoluyla sosyal sorunların yerinde aşılmasını ve “yaşam kalitesi”nde iyileşme yaratılmasını sağlamaya yönelik seçenekler üzerinde çalışma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Çünkü yaşam kalitesi, insan-mekân ilişkisine ait temel bir tanımlamadır ve insanın ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda yaşamını bir alanda sürdürmesine aracılık edecek ortamın inşası ile ilgilidir. Kavramın insan yaşamı ile ilgili oluşu, onu zorunlu olarak tüm mekânsal çalışmaların ve yoksulluk şartlarına sahip tüm kent bölgelerinin de öncelikli konusu haline getirmektedir.

Bugün İzmir tarihi kent merkezinin de, pek çok yerleşmede izlenen şekliyle önemli sosyal ve mekânsal sorunları bulunmaktadır. İzmir kentinin tarihsel geçmişi içerisinde itibarlı bir yaşam alanı olarak öne çıkan bölge, bugün için sahip olduğu eskime, nitelik kaybı, yoksul toplulukların yer seçimi, iç ve dış göç çerçevesinde bir çöküntü alanı niteliği kazanmıştır. 1930’lardan bu yana farklı zaman dilimlerinde gerçekleşen iç göç hareketleri ve kent içi yer değiştirmeler sonucu sıklıkla kullanıcı değişen bu alan, her yeni gelen topluluğun öncekilerle iletişim sorunları yaşadığı ve kentli tarafından hem sosyal hem de fiziksel özellikleri çerçevesinde ötekileştirilen bir mekân olmuştur. Bu biçimiyle söz konusu bölge, var olan önyargılar çerçevesinde kent bütünü ile bütünleşemeyen, içine kapalı bir konut alanı olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Yaşadığı sosyal sorunlar ve fiziksel eskime nedeniyle çok yönlü sorunlarla karşı karşıya gelmiş bulunan bölgenin daha sağlıklı bir yaşama alanına dönüşmesini ve kentle bütünleşmesini sağlayacak planlama ve tasarım stratejileri henüz geliştirilmemiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) çalışmalarına henüz konu olmamış bölgede, var olan tarihsel potansiyeli ortaya çıkaracak münferit

proje uygulamaları bulunmaktadır. Bugüne dek varlığını ağırlıklı olarak koruma statüleri bulunan (tescilli) sivil mimarlık örnekleri aracılığıyla sürdürmüş olan dokunun genel özellikleri, yer yer aykırı inşaat uygulamalarıyla ve dokunun bileşeni olan ancak koruma statüsü bulunmayan yapılarıdaki aykırı uygulamalar nedeniyle bozulmaya uğramıştır. Bu nedenlerle bölge için bütüncül ve sağlıklı bir koruma planlaması çalışmasının hızlı bir biçimde hayata geçirilmesi ihtiyacı ön plana çıkmıştır. Bölgede Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi çerçevesinde yapılan yıkım ve tasfiyelere dayalı uygulamalar da bu gerekliliği desteklemektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihse Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürlüğü tarafından yürütülen İzmir Tarih Projesi kapsamında bölgenin sorunlarını aşmaya, yeni ele alışlar ortaya koymaya yönelik çalışmaların başlamış olması umut vericidir. Farklı tarihsel odaklar arasındaki önemli bağlantı akılarından biri olan “Patlıcanlı Yokuşu ve yakın çevresinin” bir sağlıklaştırma projesi konusu haline gelmiş olması da bu çalışmaların bir sonucudur². Tilkilik-806 Sokak (Patlıcanlı Yokuş) Odağında Kentsel Sağlıklaştırma Projesi, olarak adlandırılan projenin temel hedefi “Sosyal Değişime Duyarlı” bir sağlıklaştırma modeli ortaya koymak olarak tanımlanmıştır. Bu yazı, tarihi kent merkezlerinde yoksul toplulukların yaşadığı alanlarda koruma sorunlarını da içine alan, etkin çözümlere ulaşmada salt fiziksel müdahalelerin yeterli olamayacağı görüşünden hareketle yapılandırılan söz konusu çalışmanın deneyimlerini senaryolar temelinde paylaşmayı ve koruma alanındaki tartışmalara somut bir örnek üzerinden veri aktarmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve: Sosyal Değişime Duyarlı Bir Koruma Öngörüsü ve Ölçütler

Ülkemizdeki tarihi kent merkezlerinde yaşayan toplulukların ve dolayısıyla alan kullanıcılarının sosyo-kültürel yapısındaki olumsuz değişimler koruma alanındaki sorunları derinleştirmektedir. Çok sayıda nedene bağlı olarak ortaya çıkabilen söz konusu değişimler, mekânın kullanım biçimini etkilemekte, kentin arazi kullanımında farklılaşmalara ve kentsel konfor kalitesinde düşüşe neden olmaktadır. Bunda özellikle bu tür alanların maruz kaldığı iç ve dış göç olgusunun belirleyici olduğunu ve yer kimliğinin çözülmesine, kullanıcının yer ile kurduğu ilişkinin, yere bağlılık ve aidiyet hissinin zayıflamasına yol açtığını söylemek mümkündür.

Ülkemiz uygulama pratikleri incelendiğinde, kentsel

sağlıklaştırma önerilerinin büyük çoğunluğunun sosyal yapıda gözlenen bu tür etkileri, alanın çöküntü bölgesine dönüşmesine neden olan unsurlar olarak alandan uzaklaştırılmak yoluyla çözme yolunu benimsediği izlenmektedir. Geliştirilen müdahale önerileri ağırlıklı görsel bir iyileştirmeye³ odaklanırken, yaratılan yeni dekorlarda alan kullanıcısı olmayanların talep ve beğenilerine öncelik verilmekte, alan kullanıcısının yere bağlılığının artırılması yerine bölgenin kentsel yaşam standardının yükseltilerek kentlinin (ve kimi zaman turistlerin) alana çekilmesi ve kentsel ortamın bu yolla iyileştirilmesi öngörülmektedir. Bir kentsel mekânın bu yolla ekonomik olarak yeniden yapılanması ise, arsa piyasası üzerinden yaratılan yeni değer ölçüsünde alanın dışarıdakiler tarafından (alan kullanıcısı olmayan satın alma gücü bulunan üst düzey gruplarca) devralınması ile sonuçlanmaktadır. Söz konusu içerik bir sınıfsal yer değiştirmeyi beraberinde getirmektedir ki, mahallelerin görsel ve estetik gelişimi ile izlenen koşullar içerisinde bu durum aslında bir “toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma” olarak yaşanmaktadır (Şişmanyazıcı, Yıldız, 2010). Bir başka ifade ile koruma planlamasının toplumsal ya da iktisadi işlevlerden ziyade sanatsal, estetik hedefleri ya da sembolik biçimleri incelemesinin bir sonucu olarak bu durum kentsel ve kamusal yaşam üzerinde önemli değişim ve etkiler yaratabilmektedir.

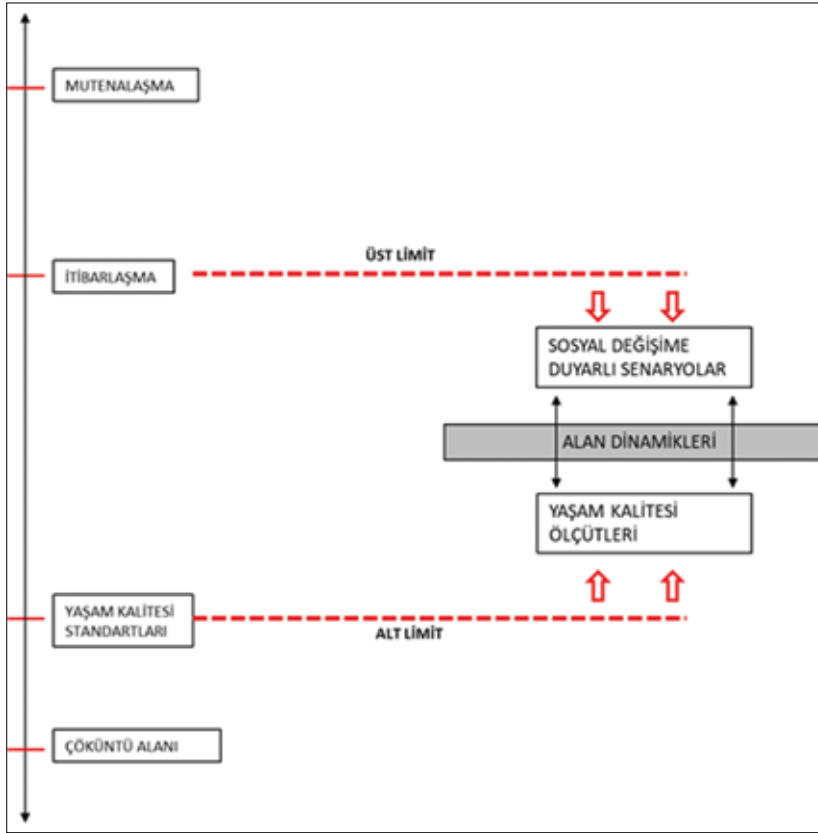
Güncel sağlıklaştırma uygulamalarında sıklıkla rastlanan bu olumsuz durum, yerin fiziksel, sosyal ve kültürel niteliklerini bütüncül bir ele alışla koruyabilmenin gerekliliğini ve bu noktada müdahale öngörülerini için bir “sınır” tarifinin gerekli olduğunu açıkça göstermektedir. Burada karşımızda duran sınır sorunsalı, aslında “sosyal değişimin arzulan ölçüsü” ile ilgilidir ve bunu belirleyecek olan mekânsal müdahaleler açısından iki yönlü, en az ve en çok ne yapılması gerektiğini belirlemeye yönelik bir çerçeve ortaya koymaktadır. Söz konusu çerçevenin tarifinin bir “model” olma değeri taşıdığı ve yıpranmış, sosyal problemlerle örülü kent dokularına yönelik ele alışlarda mutlaka tanımlanması gereken açılımlar içerdiği dikkate alınmak durumundadır.

Böyle bir gereklilik doğrultusunda bu yazıda ele alınan çalışma içerisinde müdahale ölçütlerini tanımlamaya yönelik bir model geliştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu model, müdahaleler için en yukarıda (üst limit) “itibarlaşmanın kabul edilebilir sınırları”nın ve en aşağıda (alt limit) ise “kabul edilebilecek asgari yaşam kalitesi standartları”nın belirleyici olması gerektiğini öngörmektedir (Şekil 1). Böyle bir modelde alt ve üst sınırla ilgili öngörü ve müdahalelerin birbirinden bağımsız olarak tanımlanması mümkün değildir. Diğer

² Bu çalışma, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi arasında imzalanan 28.12.2016 tarihli protokol çerçevesinde ve DEÜ Rektörlüğü'nün AR-GE onayı ile bir Döner Sermaye Projesi olarak geliştirilmiştir.

³ Canlandırma, Sokak Sağlıklaştırma, Cephe İyileştirme gibi bütüncül koruma yaklaşımlarından uzak müdahaleler.

yandan böyle bir modelin farklı özelliklere sahip tarihi kent bölgelerinde farklı strateji ve kararlar eşliğinde gelişim gösterebileceği ve dolayısıyla sınır ve ölçütlerin yerin dinamikleri ile mutlaka ilişkilendirilmesi gerektiği temel bir kabuldür. Tarihi kent bölgelerinin sahip oldukları toplumsal ve mekânsal çeşitlilik dikkate alınarak, öngörülerin kesin ve standart tanımlamalar yerine, yol gösterici bir çerçeve içerisinde geliştirilmesine, esnek ve daha çok ilkesel bir düzlemde değişkenlerin en alt ve en üst sınırlarını tarif etmeye yönelik bir kurgunun ortaya konmasına gereksinim bulunmaktadır.

Şekil 1 - Müdahale ölçülerinin alt ve üst limitleri. / The lower and upper limits of the intervention criteria.

Üst Limit – Sosyal Değişime Duyarlı Senaryolar

Çöküntü alanı haline gelmiş bir tarihi dokuda süregelen yaşamın o bölgede gerçekleşecek en küçük ölçekteki bir müdahale ile bile değişime uğrayacağı açıktır. Bu da müdahaleler çerçevesinde yaratılacak olası değişimin/değişimlerin önceden öngörülebilmesini zorunluluk haline getirmektedir. Bir başka ifade ile müdahale edilen her kent bölgesi için kaçınılmaz hale gelen değişimler açısından kontrolün (beklenmeyen etkilerin ortaya çıkmamasını engellemek üzere) nasıl sağlanabileceğinin belirlenebilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada koruma planlaması çalışmaları önem kazanmakta ve değişimin sınırlarını tarif etmede, gelişmeleri baskılamada arazi kullanım kararlarından başlayarak, ortaya konacak teknik

ve sosyal altyapıya ilişkin çözüm önerilerine ve mimari müdahalelere dek genişleyen bir yelpazede tüm kararlar açısından duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Gelişmelerin kontrolü dışında, muhtemel dönüşümlere karşı yaşayan toplulukları dirençli hale getirecek önlemlerin alınması da beklenen hedeflere ulaşmak açısından son derece önemlidir. Karar geliştirilen kent bölgeleri sosyal yapıları itibariyle hassas ve kırılabilir özelliklere sahip olduklarından, bu koşulları daha sağlıklı hale getirecek ve kentle bütünleşebilmeyi sağlayacak gelişme araçlarının tarifi yapılmak durumundadır. Bu bağlamda burada paylaşılan çalışmanın sosyal değişime duyarlı kurgu içerisinde, üst limitin yani itibarlaşmanın kabul edilebilecek sınırlarının “Sosyal Sürdürülebilirlik”, “Sosyal Öğrenme” ve “Sosyal İnovasyon” ile desteklenmesi öngörüsü geliştirilmiştir.

Sosyal Sürdürülebilirlik dinamik bir olgudur. Toplumun gündelik yaşam pratikleri, gelenek ve adetleri, ilişki ve iletişim biçimleri ya da becerileri tarafından biçimlenen sosyal yapı, toplumun içinde bulunduğu kentsel, siyasi, ekonomik ortam tarafından evirilmekte, toplumu oluşturan grupların değişimi ile farklı kültürel arka planlardan beslenmektedir. Dempsey, Bramley, Sinead ve Brown tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, Sosyal Sürdürülebilirlik’e katkı sağlayan değişkenler “fiziksel ve fiziksel olmayan etkenler” altında derlenmiştir.

Bu derlemede kentsellik, kamusal çekim noktası, komşuluk, konut kullanımı, yaya erişim sınırları, kentsel alanın niteliği ve konforu fiziksel etkenler olarak tanımlanırken, toplumsal iletişim ve etkileşim, sosyal ağların varlığı ve bu ağlara katılım, sosyal eşitlik, yerel demokrasi, güvenlik, sosyal düzen, sosyal bağ, konut kullanıcılarında istikrar, istihdam, toplumsal güven ve gurur fiziksel olmayan etkenler olarak belirlenmiştir (Dempsey, vd., 2011).

Tarihi kent merkezlerinde uygulanan sosyal sağlıklılaştırma uygulamaları irdelendiğinde, tanımlanan değişkenlerden sosyal yapının stabilitesinin (konut kullanıcılarında istikrar) ancak içinde bulunduğu toplumdan gurur duyma, fiziksel koşullardan ve yaşama ortamından hoşnut olma, sosyal aktivitelere katılım gibi koşulların gerçekleşmesi

ile mümkün olabildiği ve bunun uygulamaların başarısı açısından kritik olduğu belirlenmiştir. Sosyal yapının stabilitesinin kuşkusuz yönetsel, ekonomik ve kültürel politikalar ile ilişkisi bulunmaktadır. Diğer yandan yapıları çevrenin hizmet kalitesi, konutların konfor koşulları ve kentsel ortamın öngördüğü temel hizmetlere erişilebilirlik temelinde de bunu sağlamakla yükümlü kurumlara önemli görevler düşmektedir.

Sağlıklaştırma stratejilerinin başarısını belirleyen bir diğer ölçüt ise, uygulama sonrası toplumsal ağların ve aktivitelere katılımın güçlenmesidir. Bu hedefle alanda toplumsal yapıyı örgütleyebilecek kullanımların belirlenmesi ve belirli rutinler ile bireyleri bir araya getirebilecek aktivitelerin düzenlenmesi gereklidir. Söz konusu aktiviteler toplumsal birlikteliği, bireylerin içinde yaşadığı topluluğa güven duymasını ve bu toplumun parçası olduğu için gurur duymasını sağlaması açısından önemlidir. Topluluğa ait olma, yere bağlılık ve toplumsal aidiyet olgularını besleyen güven ve gurur olguları alanın fiziksel kalitesi, komşuların kültürel yapısı, benimsenmiş yaşam standartları, ortak bellek ve davranış kotları (temizlik, dili kullanma, çöp atma vb.) üzerinden oluşmaktadır (Kearns, Forrest, 2000; Nash, Christie, 2003).

Bu çalışmanın içeriğine yön gösteren diğer kavramlar “Sosyal Öğrenme (Social Learning) ve “Sosyal İnovasyon”dur (Social Innovation). Bireylerin başkalarını gözlemleyip taklit ederek edinebileceği bir ortak öğrenme biçimi olarak tanımlanan Sosyal Öğrenme, bilgilenmenin ötesinde bir arada olmayı, iletişim ve etkileşim ortamı yaratmayı sağlamaktadır. Bu bakışla sosyal öğrenmenin hedefleri, kolektif deneyimin yani paylaşılan söylem, görüş ve deneyimin sağlanması; topluluğun motivasyonunu ve herhangi bir konuya olan tutkusunu güçlendirmesi; birey ve gruplar arasındaki gerilimi çözmesi; bireysel yetersizlikleri, eksiklikleri gidermesi ve tüm bu süreçte öznel değerleri yücelterek korumasıdır (Dumitru, vd., 2016). Sosyal Öğrenme ile ilişkilendirilerek anlamlandırılan Sosyal İnovasyon ise, toplumun bir araya gelerek ortak değerlerin, ideallerin, beklentilerin nasıl olacağına dair fikirler geliştirilmesi ve çalışma yapması olarak tanımlanmaktadır (Dumitru, vd., 2016). Sosyal İnovasyon’u günümüzün yenilikçi yaklaşımlarından ayıran husus, bireysel beceri, öngörü ve girişimlerin ötesinde sosyal öğrenme, iletişim ve biraradalık üzerinden kurulmasıdır. Bireysel becerilerin toplumsal beceriye dönüşmesi ve bireysel değerlerin güçlendirilerek ortak kabul haline gelmesi ile üretilen anlam paylaşmakta, bu yolla toplumsal biraradalığa, kolektif deneyimin sağlanmasına olanak sunulmaktadır. Tanımlanan ortak üretimin gerçekleşebilmesi ise, buna olanak sunan mekânların kurgulanmasını gerektirmekte, sosyal öğrenme ve inovasyon olgularının

mekânsallaşmasını, alan dinamikleri üzerinden yer ile ilişkilenmesini gerekli kılmaktadır.

Alt Limit – Yaşam Kalitesi Ölçütleri

Çöküntü alanlarında pek çok sosyal problemin yanı sıra, önemli çevresel ve mekâna yönelik problemler de bir arada bulunmaktadır. Bu durum bu tür bölgelerdeki yaşama şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Bir kentsel alanın özellikleri ne olursa olsun, yaşayan topluluklar için asgari düzeyde “yaşam kalitesi standartları”nı sağlaması beklenir. Bu noktada, mekân organizasyonları, kent yönetimi ve kentsel hizmetlerin sunumlarına ilişkin özellikler ile kent halkının bu unsurlardan yararlanma düzeyleri önem kazanır (Türkoğlu, Koramaz, 2012). Yaşam kalitesi kavramı farklı tanımlamalarda değişen özelliklere işaret ediyor olmakla birlikte, standart bazı açılımlar da ortaya koymaktadır. Bu noktada bir kentsel alanın özellikleri ne olursa olsun bazı temel amaçlara ilişkin müdahaleleri ve iyileştirmeleri içermesi beklenmektedir.

Bu müdahale ve iyileştirmelerin özellikle kentsel kamusal alanlarda sağlanması büyük önem taşımaktadır. Sokaklar en önemli kamusal alanlardan biridir ve bu bağlamda sokak sağlıklaştırma çalışmaları bu yönüyle yapılacak müdahalelerin niteliği ile ilgili bir kapsamın geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Konuya ilişkin kamusal alanlar üzerine yapılan çok sayıda araştırma, başarılı bir kamusal alan için dört temel kalite ölçütünün bulunduğunu ortaya koymuştur (Madden, 2001). Bunlar;

- Erişim ve Bağlantı: Kolayca erişilebilir ve rahatlıkla kullanılabilir olma durumu,
- Kullanım ve Eylemler: Mekânın etkinliğini ve kullanılabilirliğini artırarak faydalı ve anlamlı olmasını sağlayacak uygun kullanım ve eylemlerin seçimi,
- Konfor ve Biçim: Mekânın sunduğu güvenlik, temizlik, özgünlük gibi öz niteliklerin sağlanması,
- Sosyalleşebilirlik: Mekânı içselleştirme, özümseme ve aidiyet duygusu geliştirebilme hedefi ile karşılaşma, yakınlık kurma, buluşturma, etkileşim sağlanması olarak tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda kamusal alanların yaşanabilirlik temelindeki özelliklerinin belirlenmesinde hangi ölçütlerin bulunduğunu, söz konusu ölçütlerin hangi mekânsal değişkenler ile ilişkilendirilebileceğini gösteren bir yaklaşım biçimine ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşım biçiminin geliştirilmesinde, kendine has kentleşme deneyimleri ve özellikleri içeren ülkemiz ketlerindeki yapılanmanın dikkate alınması önemlidir. Kaldı ki, ülkemiz pratiği içerisindeki her nokta için

de alan dinamiklerinden kaynaklanan bir farklı ölçüt grubunun geliştirilmesi mümkün olmalıdır.

Bu noktada alanın mevcut doğal ve fiziksel özellikleri, peyzaj nitelikleri ve arazi kullanım durumu önemli veriler olarak ele alınmak durumundadır. Diğer yandan daha ayrıntıda mekânsal özelliklerin; teknik altyapı, ulaşım, yapısal (mimari) ve çevreye ilişkin değişkenler olmak üzere dört başlık altında değerlendirilebilmesi mümkündür. Teknik Altyapıya İlişkin Değişkenler denildiğinde, su kanalizasyon, çöp gibi zorunlu teknik altyapı hizmetleri, internet, doğalgaz gibi isteğe bağlı teknik altyapı hizmetleri ve aydınlatma gibi değişkenler ön plana çıkmaktadır. Ulaşım İlişkin Değişkenler, yol ağının özellikleri, yol en kesiti, otopark alanları ve kullanımı, ulaşım modları (türleri), toplu taşıma sistemleri ve durak yerleri, trafik yönetimi, trafik yoğunluğu ve transit trafik, yaya kullanımı ve yoğunluğu, cephe hattı ve yapı girişlerinden oluşmaktadır. Yapısal (Mimari) Değişkenler ise, yapının strüktürü, üst örtüsü, kalitesi, niteliği, tescilli ve nitelikli yapı özelliği ve cephedeki yapısal elemanlar gibi değişkenleri içermektedir. Son olarak, Çevreye İlişkin Değişkenler ise, sit sınırları, koruma statüsü, mülkiyet, kamusal alan niteliği ve suç noktaları ve oranları gibi değişkenleri kapsamaktadır.

Patlıcanlı Yokuşu ve yakın çevresine ilişkin sağlıklılaştırma modeli önerisi kapsamında yukarıda ortaya konan dört ölçüt grubu dikkate alınarak farklı parametreler açısından ayrıntılı araştırmalar gerçekleştirilmiş ve güncel ve gelişmeye açık bir veri seti hazırlanmıştır. Bu kapsamda, Patlıcanlı Yokuşu ve yakın çevresinde etkileşim içerisinde bulunduğu alanın mevcut koşullarının tespitine yönelik; hem yapıyı çevre bileşenlerine ilişkin özellikler, hem de sokağın bir altyapı unsuru olarak özellikleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Alanı sorunları ve potansiyelleri ile birlikte değerlendiren, bölgesel farklılıkları algılamayı, her detayda karar ve öneri geliştirmeyi mümkün kılacak detayları içeren veri seti, sokağın yaşanabilirlik ölçütleri açısından sahip olması gereken asgari fiziksel standartlar temelinde yapılandırılması için gereken çerçevenin tanımlanmasını sağlamıştır. Böyle bir çerçeve önerilen modelin alt limit olarak ele alınan parçasını oluşturmuştur.

Diğer yandan böyle bir çalışma, model içerisinde tarif edilen alt ve üst limitlerin müdahale ölçütleri açısından her alan için değişebilecek açılımları olabileceğini ve “alan dinamikleri”nin değişebilen özellikleri açısından veri setinin farklılaşabileceğini göstermiştir. Alan dinamikleri, “yer”i ortaya çıkaran tüm mekânsal ve sosyal değişkenleri içermekte ve söz konusu değişkenlerin belirlenmesi sürecini de her çalışma için önemli bir kapsam haline getirmektedir. Bu noktada bütünlüklü bir

ele alımın araştırma sürecini yönlendirmedeki önemini göz ardı etmemek büyük önem taşımaktadır. Nitekim ortaya konan model temelinde Patlıcanlı Yokuşu’nun mekânsal özellikleri ile birlikte sosyal özellikleri de araştırmanın kapsamı içerisinde yer almıştır. Mekânsal değerlendirmeler saha çalışmaları, gözlem ve ayrıntılı incelemeler yoluyla elde edilen verilere, sosyal tespitler değerlendirmeler ise, anket, derinlemesine görüşme ve farklı gruplarla gerçekleştirilen halk toplantılarına temellendirilmiştir. Detaylı alan araştırmalarının ve mekânı anlamaya yönelik analizlerin kurgusu esnek, yeniliğe açık, inovatif ve her an güncellenebilir bir içerikte tarif edilerek, böyle bir modelin beklentileri arasında tanımlanmıştır.

Yer’in Dinamikleri: Patlıcanlı Yokuşu

Patlıcanlı Yokuşu’nun içerisinde yer aldığı bölge, İzmir kentinin önemli bir tarihsel birikim alanıdır ve bu bağlamda tescil kararları ile koruma statülerine konu edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Sahip olduğu nitelik, M.Ö. 4.yüzyılda Büyük İskender’in Smyrna kentini yeniden kurmasından bu yana kesintisiz olarak iskân edilen bir bölge olmasından kaynaklanmaktadır. Adını üzerinde konumlanan ve 1920 yılında inşa edilmiş olan Patlıcanlı (Balıcanlı) Camii’nden alan Yokuş, çevresindeki önemli tarihsel odaklar ve çekim noktaları nedeniyle bölgenin tarihsel gelişim süreci içinde önemini korumuştur.

Patlıcanlı Yokuşu, İzmir’in önemli kentsel arkeoloji alanlarından biri olan Smyrna Agorası Kazı Alanı’nın güneydoğusunda yer almaktadır. Yokuş’un kuzeyinde bulunan Tarık Sarı Sokak, Agora Kazı Alanı Ziyaretçi Girişi’ni alana bağlamakta ve bu hat boyunca tarihi Agora Hamamı ve kültürel miras niteliği olan konut örneklerini barındırmaktadır (Şekil 2). Tarık Sarı Sokak’ı kuzey güney aksında Kadifekale’ye doğru bağlayan Yokuş üzerinde, bir kısmı yok olarak yerini niteliksiz yapılara bırakmış olsa da önemli sayıda nitelikli konut yapısı konumlanmaktadır (Şekil 3). Alanın tarihsel ve kültürel değerini oluşturan en önemli unsurlardan biri, ne yazık ki günümüze ulaşamamış olan İzmir Mevlevihanesi’nin Yokuş üzerindeki varlığıdır.

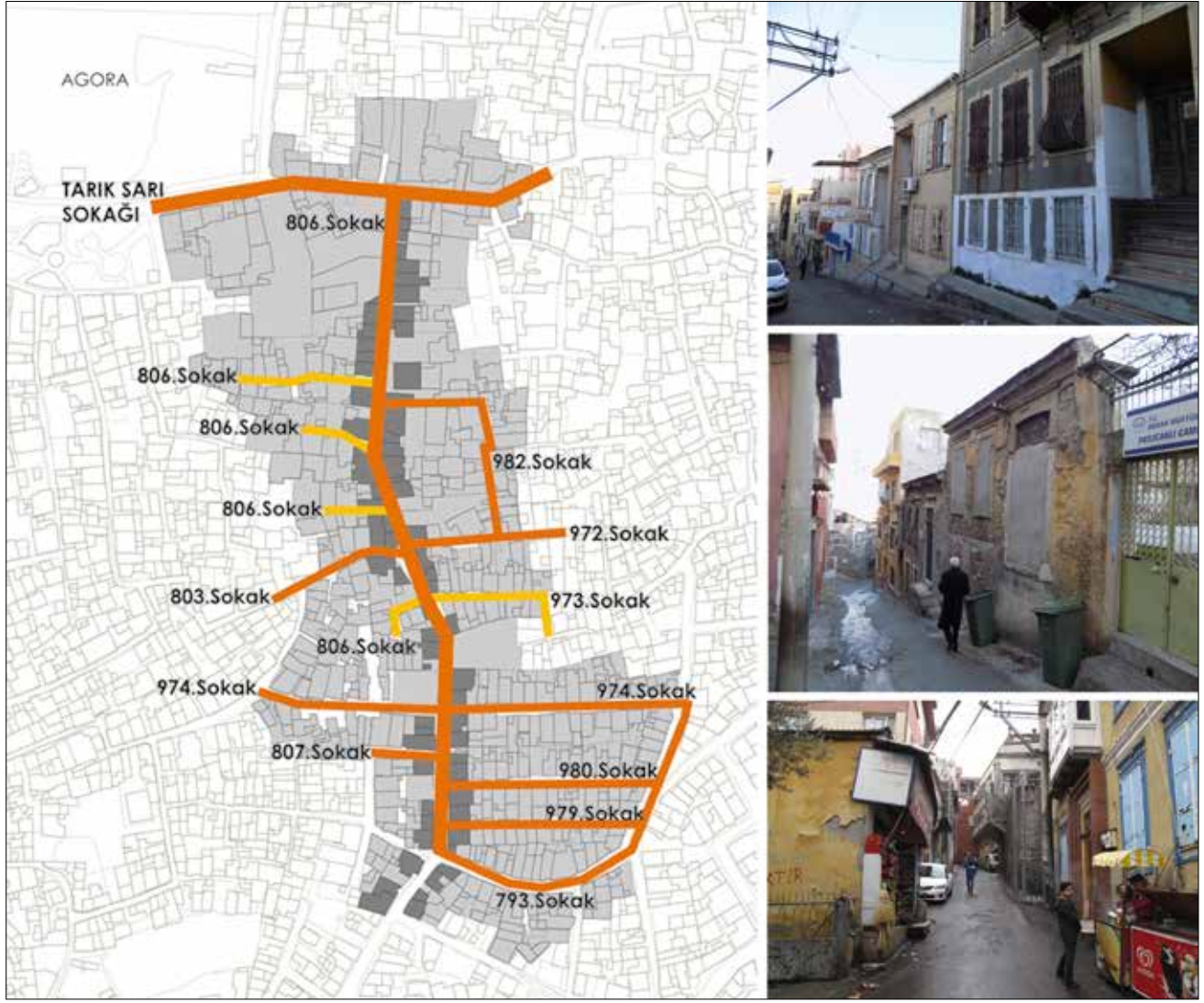
Bölge, dünyada ve ülkemizdeki tarihi kent merkezlerinde yaygın olarak izlendiği biçimiyle, yaşadığı fiziksel nitelik kaybı ve koruma sorunlarının yanı sıra yoksul bir göç akışına da maruz kalarak zaman içerisinde bir çöküntü alanına dönüşmüştür. Yokuşun güneyinde kalan bölge ise, 1950’li yıllardan itibaren kente yönelen iç göç akışı çerçevesinde gecekondu alanları ile örülmüştür. Bu bağlamda bugün için bölgede söz konusu gelişmeleri içine alan Kentsel Dönüşüm uygulamaları kapsamında önemli kamulaştırma ve yıkım çalışmaları mevcuttur. Söz

Şekil 2 - Patlıcanlı yokuşu ve yakın çevresinde yer alan önemli unsurlar. / *The important components of Patlıcanlı Yokuşu and its environment.*

Şekil 3 - Patlıcanlı yokuşu üzerindeki yapılardan fotoğraflar. / *Images from the buildings that locates on Patlıcanlı Yokuşu.*

Şekil 4 - Çalışma alanı: patlıcanlı yokuşu ve yokuşa açılan sokaklar. / The working area: Patlıcanlı Yokuşu and the connected streets.

konusu çalışmalar aynı zamanda Patlıcanlı Yokuşunun kentsel arter niteliğini güçlendirmekte ve kentin önemli kentsel arkeoloji alanı olan Antik Tiyatro Kazı Alanı ve Kadifekale ile Agora'yı birleştirme yönündeki uygulamalar için potansiyel yaratmaktadır (Şekil 4).

Çalışmanın konu aldığı Patlıcanlı Yokuşu ile ilgili analiz çalışmaları, sokağın etkileşim içerisinde olduğu fiziksel çevre ile ilişkisini de değerlendirebilmek amacıyla doğu ve batı yönündeki bağlantıları da içerisine alacak bir bölgede gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışma alanı; en kuzeyde önemli bir arter olan Tarık Sarı Sokağı'nın yanı sıra, güneye doğru Şekil 4'te açık sarı renkle işaretlenmiş 806 sokak olarak numaralandırılmış 4 adet ve 973 numaralı çıkmaz sokaklar ile, ayrıca 982, 803, 972, 974, 807, 980, 979, Sokak'ları, 793 Sokak'ın bir kısmını ve bu sokakları çevreleyen kentsel örüntüyü içerecek biçimde belirlenmiştir (Şekil 4).

Patlıcanlı Yokuşu'nun fiziksel yapısına bakıldığında; oldukça değişken ve büyük bölümünde kullanım zorluğu yaratan bir eğime sahip olduğu görülmektedir. Eğimde görülen değişkenlik, sokak-yapı ilişkilerinde mekânsal zenginlik yaratma potansiyeli taşımasına karşın; sokak genişliklerinin yetersizliği nedeniyle günlük kullanım açısından pek çok soruna neden olmaktadır. Yaya ve taşıt trafiğindeki kesişmelerin yüksek eğimli noktalarda yayalar açısından yarattığı güvensizlik; Patlıcanlı Yokuşu'na açılan pek çok sokağa erişimin sağlanamaması, erişim sıkıntısına paralel gelişen çöp sorunu, alt yapı hizmetlerinin uygulamalarında karşılaşılan zorluklar bölgede izlenen fiziksel sorunların başlıcalarıdır.

Patlıcanlı Yokuşu, kuzey yönünde Smyrna Agorası Kazı Alanı ve tarihi Agora Hamamı, güney doğusunda Antik Tiyatro Kazı Alanı ve Kadifekale gibi önemli kentsel arkeolojik alanlar ile yakın bir bağlantı içerisindedir. Bu durum Patlıcanlı Yokuşu'nu cazip bir kentsel arter haline getirirse de, arterin kuzeyden güneye doğru değişen eğimi,

çeşitlenen en kesit özellikleri ve yapısal unsurları itibarı ile kullanışlılık, konfor ve erişim nitelikleri değişken ve kimi noktalarda sorunludur. Bununla birlikte, Yokuş'un güney ucu "Kadifekale Heyelan Alanı" olarak da bilinen "Jeolojik Sakıncalı Alan" ile sonlanmakta ve bu alan gerçekleştirilen temizleme/ yıkım çalışmaları nedeniyle boşaltılmış, tanımsız ve tekinsiz bir bölgenin başlangıcında bulunmaktadır. Bu niteliği ile yokuş, bölgeye gelen ziyaretçileri kucaklamaktan uzak, yönlendiriciliği ve mekân hissi yaratmak açısından oldukça zayıf ve hatta güvenlik sorunları içeren bir bölge olma özelliği kazanmaktadır.

Önemli bir bağlantı aksı olmakla birlikte, Patlıcanlı Yokuş'un Antik Tiyatro ve Kadifekale'nin sonlandığı noktadan daha doğuda yer alıyor olması da, değerlendirilmesi gereken bir durumdur ve bağlantının sürekliliği ve pratikliği açısından farklı seçeneklerin yaratılmasını da gerekli kılmaktadır. Bu koşullar dikkate alındığında alanın güneyinde konumlanan ve doğu yönüne erişim sağlayan, merdivenle sonlanması nedeniyle taşıt trafiği açısından süreklilik sağlamayan üç potansiyel sokak (974, 980 ve 979 Sokaklar) çalışma kapsamındaki söz konusu bağlantı arayışında öne çıkmıştır. Söz konusu sokakların sahip oldukları en kesit, yönlenme ve manzara özellikleri, ayrıca bu sokaklar üzerindeki yapıların ve yaşamın olumlu nitelikleri Patlıcanlı Yokuşu üzerinden güneydoğuya; Antik Tiyatro ve Kadifekale'ye yönelişte öncelikli bağlantılar olarak ele alınmalarını sağlamıştır.

Patlıcanlı Yokuşu ve yakın çevresinde yapılmış olan sosyal araştırmalar, bölgede sosyal ilişkiler açısından önemli dönüşümler yaşandığını ortaya koymuştur. Çalışma alanı, tarih boyunca çeşitli grupların bir arada yaşadığı bir konut alanı niteliğindedir. Roma döneminden bugüne iskân alanı olma niteliğini sürdüren alan Osmanlı döneminde Müslüman topluluğun konut alanı içinde yer almış, Cumhuriyet döneminde kentin değişen arazi kullanımları ve konut üretim politikaları nedeniyle özgün kullanıcılarından ayrılmıştır. 1940-50 döneminden itibaren yoğun iç göç alan bölge, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden İzmir'e gelen dar gelirli grupların kentte ilk yerleştiği alanlardan biri olma özelliğine sahiptir. Söz konusu grupların yer seçiminde "memleketlilik" anlayışı belirleyici olmuş, gelen aileler akrabaları, hemşerileri dolayısıyla benzer kültüre sahip kişiler ile bir arada olmayı tercih etmişlerdir.

Alan açısından bir diğer önemli gelişme, gelir seviyesi yükselen ailelerin kentin daha itibarlı bölgelerinde yaşamak üzere alandan ayrılması olmuştur. İç göç ile yeni grupların gelmesi ve ardından gelir seviyesi artan grupların bölgeden ayrılması giderek alanın temel döngüsü haline gelmiş ve konut kullanıcılarında gözlenen

hareketliliğin temel belirleyicisi olmuştur. Öte yandan bu durum alanda bir sosyo-kültürel çeşitliliğin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bölgenin günümüz kullanıcı topluluğu incelendiğinde az sayıda da olsa Egelinin (Akhisar, Alaşehir... vb.) alanda ikamet ettiği, bununla birlikte ana kullanıcı grupların Konyalı ve Mardinlilerden oluştuğu görülmektedir. Öte yandan son dönemde yaşanan dış göç neticesinde önemli sayıda Suriyelinin alanda ikamet ettiği de bulgulanmıştır.

Tarihsel süreçte bölge sakinlerinin sosyo-kültürel yapısında ortaya çıkan değişkenlik mahallelilik, yere aitlik gibi duyguların zayıflamasına yol açmıştır. Topluluklar arasındaki ilişkilerin bozulmasında, ağırlaşan yaşam koşullarının yanı sıra, etnik ve sosyo-ekonomik farklılıklar ve özellikle de son dönem Suriye kökenli dış göçlerin belirleyici olduğu çalışmanın temel bulgularından biridir. Ayrıca bulgular, maddi zorluklar karşısında ortaya çıkan birlikte hareket etme ve dayanışma kültürünün bölgede klasik "gecekondu" mahallelerinde izlenen şekilde yaşanmadığını ve daha zayıf olduğunu da göstermiştir. Toplumsal dayanışma bağlarının zayıf olması bölgede yaşayanları dışarıdan alınan yardımlara yönlendirmekte; farklı kurum ve kuruluşlarca verilen yardımlara ilişkin olarak da haksız uygulamaların olduğu yönünde bir algının ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Farklı topluluklar arası önyargı ve ayrışmayı daha da keskinleştiren böyle bir algı, çalışma alanında bugün için sosyal ilişkilerin hemşeri ve etnik gruplar temelinde daha parçalı bir hale gelmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında sosyal yapıyı anlamaya yönelik araştırmaların (anketler ve derinlemesine görüşmeler) yanı sıra, bölgede yaşayan kadın ve erkeklerle ayrı ayrı "Halk Toplantıları"⁴ yapılmıştır. Alana yönelik sorunların ve taleplerin yanı sıra kullanıcıların tolerans sınırlarının belirlenmeye çalışıldığı toplantılarda, toplulukların işbirliği çalışmalarına açık olduğu, özellikle emek ve çalışma konularında ortaya konulacak sosyal projeleri destekleme potansiyellerinin bulunduğu anlaşılmıştır.

Tüm bu bulgular Patlıcanlı Yokuşu ile ilgili çalışmalar açısından olduğu ölçüde, tarihi konut alanı niteliği nedeniyle Kentsel Sit olarak tescil edilmiş olan bölgenin Koruma Amaçlı İmar Planı'nı (KAİP) için de yönlendirici bir içerik ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda önerilen

⁴ Alan dinamiklerini belirlemeye yönelik tarihsel, kentsel ve mimari araştırmanın yanı sıra kullanıcıların sorun ve beklentilerini belirlemeyi hedefleyen Halk Toplantıları, sunulan çalışmanın yazarları tarafından yapılmış olup, alanın sosyo-kültürel yapısını ve kullanıcı eğilimlerini anlamaya yönelik anket çalışmaları ve bireysel görüşmeler ise Kâtip Çelebi Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Neslihan Demirtaş koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir.

model, sağlıklı bir koruma yaklaşımının ancak sosyal değişime duyarlı bir kurgu ile yapılandırılabilmesine ilişkin bir öngörü ortaya koymaktadır.

Patlıcanlı Yokuşu Özelinde Sosyal Değişime Duyarlı Bir Sağlıklaştırma Modeli

Patlıcanlı Yokuşu ve çevresinde yapılan tespitler, alanın önemli tarihsel potansiyeller taşıdığını, ama aynı zamanda sosyo-kültürel özellikleri açısından önemli sorunlarla karşı karşıya gelmiş olduğunu göstermiştir. Bu temelde, bölge açısından var olan birikimin korunarak geleceğe aktarılmasını sağlayacak stratejilere olan ihtiyaç artmıştır. Patlıcanlı Yokuşu'na ilişkin sağlıklaştırma çalışması da bu kapsamda ortaya çıkmış arayışların bir ürünüdür ve sadece fiziksel müdahale öngörülerini içeren bir sokak sağlıklaştırma projesi olmanın ötesinde, benzer özelliğe sahip alanlarda kullanılabilecek bir model önerisini de içermektedir.

Önerilen model, bir yandan Patlıcanlı Yokuşu ve yakın çevresinde yer alan yaşam kalitesi sorununu çözecek, diğer yandan mekânsal müdahaleler aracılığı ile ortaya çıkacak olan kalite değişimini kontrol ederek, bölge halkının söz konusu değişime tolerans kapasitesini artıracak bir içerikte tanımlanmıştır. Bu kapsamda bazı temel kabuller yapılmıştır. Bunlar;

1. Öngörülecek fiziksel müdahaleler yoluyla bölgenin çevresel kalite bileşenlerinde bir iyileşmenin ortaya çıkacağı,
2. Bu sayede bölgede yaşayan toplulukların yaşam kalitesinde bir artışın ortaya çıkacağı,
3. Bunun aynı zamanda sosyal bir değişimi tetikleyeceği,
4. Bölgenin çevresel bağlantılarının ve kentle ilişkisinin gelişeceği,
5. İyileşmenin bölgede yaşayanlar için yeni ekonomik seçenekler yaratacağı,
6. Yaşanabilir bir kentsel mekânın açığa çıkması yoluyla bölgede yaşayanlar ve İzmir kenti açısından tarihsel birikime yönelik farkındalık ve bilincin gelişeceği.

Söz konusu kabuller doğrultusunda çalışmadaki müdahalelerin alt ve üst sınırları tanımlanmış ve koruma yaklaşımına dair stratejilerin bu sınırlar içerisinde yapılandırılması yoluna gidilmiştir. Alan çalışmaları doğrultusunda yerin özelliklerini ve bu bağlamda alanın sosyal ve kültürel değerini oluşturan potansiyeller; sosyal ilişkiler, gelenekler, kültürel çeşitlilik, mahalle hayatı, komşuluk ilişkileri, beceri ve zanaat, yere bağlılık ve değişime tolerans olarak belirlenmiştir.

Alanda sosyal sorunları tetikleyen riskler ise; güvenlik sorunu, yoksulluk, toplumsal birliktelikte çözülme, yere bağlılıkta yitim, işbirliği ve örgütlenme pratiğinin eksikliği, bireysel ve toplumsal anlamda kendine güven ve gurur hissini zayıflığı⁵ olarak saptanmıştır.

Bu bilgiler ışığında çalışmanın hedefi, var olan potansiyellerin güçlendirilmesi ve risklerin yok edilmesinin ötesinde, gruplar arası biraradılığı canlandırarak, toplumsal kimlik ve aidiyetin yeniden inşasını sağlamak olarak tarif edilmiştir. Bu hedef doğrultusunda yapılandırılan stratejiler;

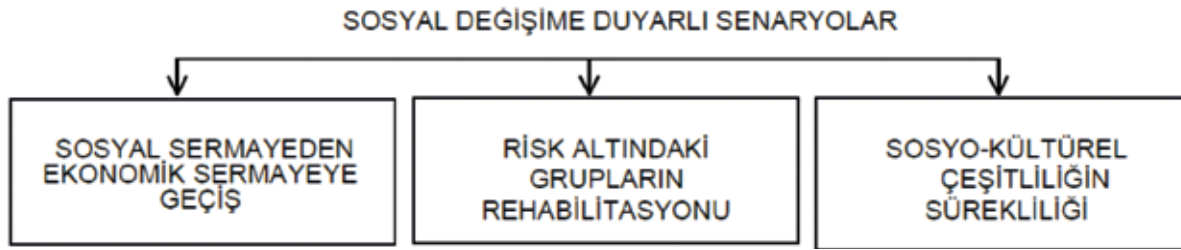
- Sosyal Sermaye'den Ekonomik Sermaye'ye Geçiş,
- Risk Altındaki Grupların Rehabilitasyonu ve
- Sosyo-Kültürel Çeşitliliğin Sürekliliği olarak belirlenmiştir (Şekil 5).

Gerçekleştirilen sosyal araştırma, görsel olarak etkileri izlenen biçimde yoksulluk ve işsizliğin alanın temel sorunları olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, iç ve dış göç ile kente gelen grupların, büyük çoğunluğunun geçici işlerde çalışmakta olduğunu ve önemli bir bölümünün de işsiz olduğunu göstermiştir. Gençlerin büyük çoğunluğu ise düşük bedeller ile farklı üretim kollarında çalışmaktadır. Alan çalışmalarında erkeklerin düzenli ve uygun koşullar altında çalışmayı istedikleri, kadınların ise becerilerini gelire dönüştürebilecekleri ve kültürel yapılarına uygun ortamda çalışarak aile bütçesine katkı koymayı diledikleri belirlenmiştir.

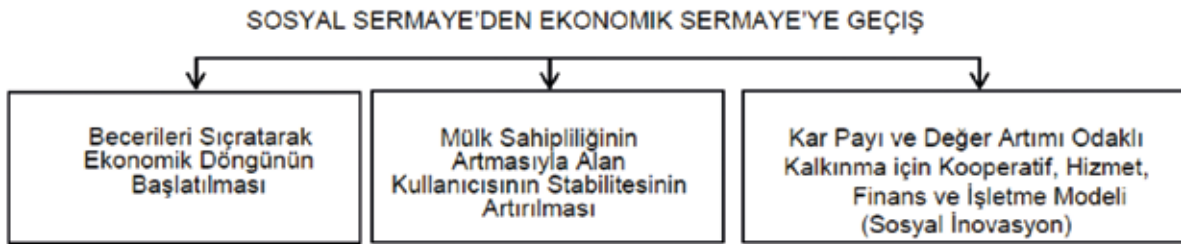
Tüm busorun ve beklentiler doğrultusunda biçimlendirilen ve “Sosyal Sermaye'den Ekonomik Sermaye'ye Geçiş” olarak tanımlanan strateji kapsamında; alan kullanıcısının sahip olduğu becerilerin farkına varması, sosyal öğrenme ile becerilerin yaygınlaştırılması, yerel becerinin yaratıcı sektör ve aktörler ile buluşarak yenilikçi bir dille sunumu ve böylelikle becerilerin sıçratılarak ekonomik döngünün başlatılması önerilmiştir. Bununla birlikte, istihdam yaratmanın ötesinde toplumsal işbirliği ve örgütlenmeyi sağlayacak kooperatifler ve kolektif üretimin yarattığı sermayenin alan kullanıcısı tarafından paylaşımını sağlayacak işletme ve finans modelinin oluşturulması da hedefler arasında yer almaktadır (Şekil 6).

Alana ilişkin sağlıklaştırma stratejilerinin temel önceliklerinden biri, sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Bu hedef doğrultusunda geliştirilen stratejilerden bir diğeri, Risk Altındaki Grupların Rehabilitasyonu'dur. Sosyal sürdürülebilirlik üzerine gerçekleştirilen akademik ve uygulamalı çalışmalarda risk altındaki gruplar olarak

⁵ Çalışma çerçevesinde düzenlenen Halk Katılım Toplantısı'nda ve alan çalışmalarında dile getirilen güven ve gurur hissini zayıflığı, “mahallenin ve sokağın fiziksel koşullarından ve mahalleliden utanma” olarak tanımlanmıştır.

Şekil 5 - Alanın sosyal yapısını güçlendirmeyi hedef alan stratejinin alt açıklamaları. / Subtitles of the strategy that aims to strengthen the social structure of the area.

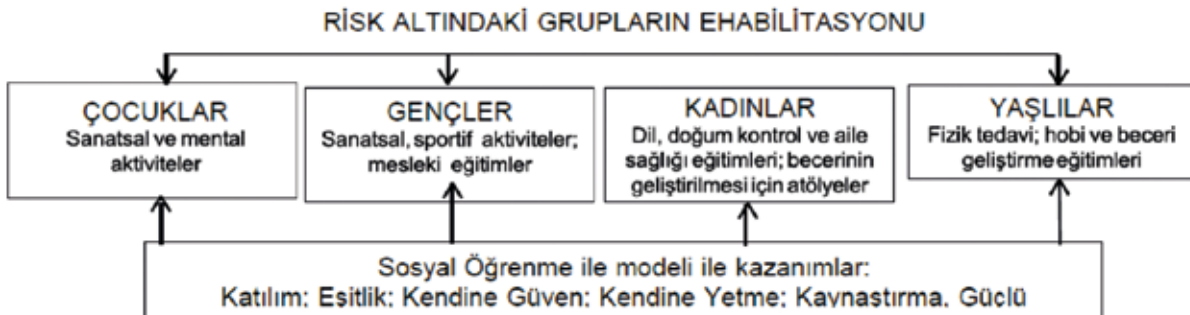
Şekil 6 - Sosyal sermaye'nin güçlendirilerek ekonomik değer kazandırılması. / Improving the economic value by strengthening the social capital.

yaşlılar, çocuklar ve kadınlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte alan çalışmaları bölgede güvenlik sorunu ve uyuşturucu madde satışı olduğunu, gençlerin uygun olmayan koşullarda çalıştığını ortaya koymuştur. Bu durum alan özelinde gençlerin de risk altındaki grup olarak tanımlanabileceklerini göstermiştir.

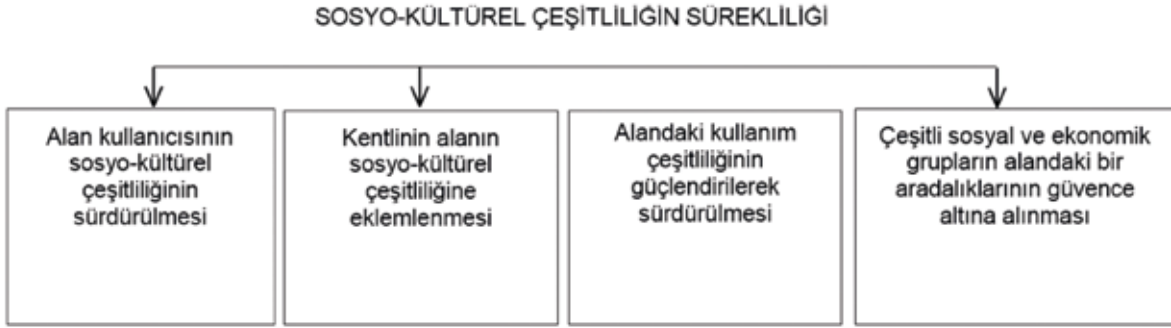
Bu bakış doğrultusunda çeşitli alt grupların sosyal rehabilitasyonu için farklı eylem önerileri geliştirilmiştir. Çocuklar için sanatsal ve zihinsel aktiviteler; gençler için sanatsal ve sportif aktivitelerin yanı sıra mesleki eğitimler; kadınlar için dil, doğum kontrol ve aile sağlığı, kişisel beceriyi geliştirme ve farklı becerileri öğrenmeyi hedefleyen eğitimler; yaşlılar için ise fizik tedavi ve hobi geliştirme eğitimlerinin düzenlenmesi önerilerden bazılarıdır. Farklı grupların olasılıkları ve beklentileri doğrultusunda özelleşen önerilerin yanı sıra tüm gruplar için sosyal aktivitelere katılım, kişisel ve ortak becerilerin güçlendirilmesi, sosyal eşitlik, kendine güven, kendine yetme ve işbirliği becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler ve söyleşilerin gerçekleştirilmesi de önemli çalışma başlıkları olarak tanımlanmıştır. (Şekil 7).

Farklı grupların sahip oldukları kültürel gelenekler ve gruplar arası sosyal ilişkiler alanın çok renkli kültürel yapısını oluşturmakla birlikte gruplar arası birliktelik ve komşuluk bağının bölgede güçlü olmadığı bulgulanmıştır. Öte yandan hemşeri olma durumu eski gücünü yitirse de halen varlığını sürmektedir. Birey ve grupların yoksulluğa karşı kentte var olma çabasının küçük dayanışma grupları ortaya çıkarmış olduğu da çalışmanın bulguları arasındadır. Tüm bu veriler alanın toplumsal birlikteliğinde çözülme olduğunu, yere bağlılığın güçlü olmadığını, mahalle hayatının zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu doğrultuda, Sosyal Değişime Duyarlı Senaryolar kapsamında “Sosyo Kültürel Çeşitliliğin Sürekliliğinin Sağlanması” öncelikli stratejilerden biri olarak belirlenmiştir. Sosyo-Kültürel Çeşitliliğin Sürekliliğinin Sağlanması hedefinin ancak mevcut kullanıcının alanda var olmayı sürdürmesi ile gerçekleştirilebileceği açıktır. Çeşitli grupların biraradalığının ve toplumsal işbirliğinin örgütlenmesinin sağlanması, toplum bilincinin yaratılması, böylelikle alan kullanıcısının

Şekil 7 - Risk altındaki gruplara ilişkin eylem önerileri ve olası kazanımlar. / Action proposals related to the groups at risk and the possible achievements.

Şekil 8 - Sosyo-kültürel çeşitliliğin sürekliliğinin sağlanması için öngörülen eylemler. / *Foreseen actions to achieve the continuity of the socio-cultural diversity.*

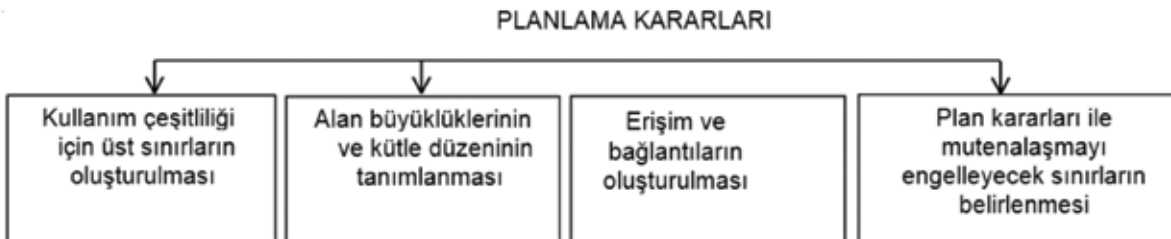
sosyal statüsünde bir değişiklik ortaya çıksa bile, bölgede ikamet etmekten vazgeçmemesinin sağlanması hedefi önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, gelir düzeyi artan ve farklı konfor koşulları talep eder hale gelen mahallelinin konut konforunun da yeniden düzenlenmesinin gerekliliğidir. Bu kapsamda projede, mevcut yapı stokunun iyileştirilmesi, tarihi yapıların güncel yaşama adaptasyonu ve gerekli ekler ile alt yapı ve hizmet mekânlarının güçlendirilmesine yönelik bir içerik yaratılması yoluna gidilmiştir (Şekil 8).

Çalışma alanına yönelik stratejilerin mülk sahibi olmakla birlikte artık bölgede yaşamayı tercih etmeyen alan kullanıcılarını da kapsamı gerektiği açıktır. Bu grubun dışarıdan da olsa alanda yaşanacak değişimlere aracılık edebilme potansiyeli yarattığı ve hatta bu grupların yeniden söz konusu bölgeye gelme isteği taşıyabilecekleri dikkate alınmak durumundadır. Dolayısıyla alanda sürdürülmesi beklenen sosyo-kültürel çeşitliliğin salt mevcut kullanıcıyı değil tüm kentliyi ve hatta kentin ziyaretçilerini de kapsamı gereken açılımları olmak durumundadır.

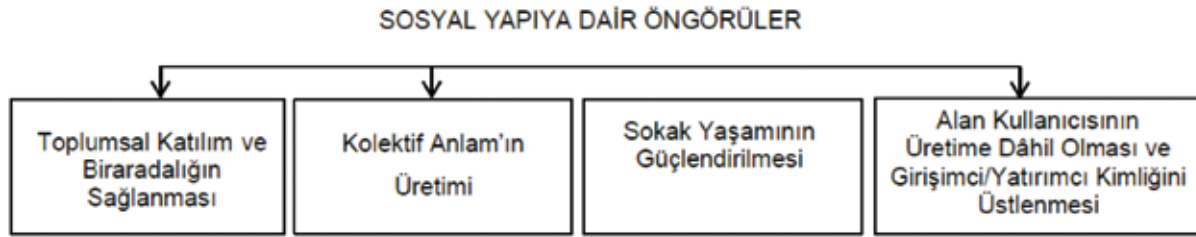
Nitekim kentli açısından tarihi birikime ve kent merkezindeki önemli mimari değerlere yönelik bir duyarlılık yapısı geliştirebilmek üzere, alanın tarihi ve kültürel niteliklerinin görünür kılınması, ziyaretçilerin alandan bekleyebilecekleri kullanımların oluşturulması ve bu kullanımlara hizmet edecek mekânların oluşturulması önemlidir. Ancak bu kapsamda geliştirilecek önerilerin, salt belirli grupların tercih ve beklentilerini önceleyen bir

içerikte ortaya çıkmasının önemli riskler taşıdığı dikkate alınmak durumundadır. Bunun özellikle de bu çalışmada dikkat çekilmeye çalışılan, müdahalelerin yaratacağı itibarlaşmanın çeşitli grupların alandan ayrılmasına neden olacak biçimde yaşanması temelinde dikkatle değerlendirilmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Proje kapsamında tanımlanan tüm hedefler birbirini etkileyecek açılımlara sahiptir. Sosyal Değişime Duyarlı Senaryolar'ın sağlıklı bir biçimde hayata geçmesinde **Planlama Kararlarının** ve özellikle de koruma planlaması çalışmalarına yönelik eylemlerin önemli olduğu ve bu kapsamdaki ele alışların alanda ortaya çıkabilecek itibarlaşma için kontrollü bir çerçeve çizilmesine aracılık edebileceği temel bir kabuldür (Şekil 9). Bu doğrultuda alana dair Koruma Amaçlı İmar Planı'nın öncelikle hazırlanması ve böylelikle alanda gerçekleşmesi beklenen uygulamaların koruma disiplini, etiği ve mevzuatına uygun kurgulanmasının sağlanması gereklidir. Bu noktada plan kararları aracılığıyla kullanım çeşitliliği sağlanırken sosyal yapının sürdürülmesi ilkesinden ödün verilmemesi önemlidir. Ayrıca alandaki yenileme ve yeni yapı uygulamalarının çerçevesini belirlemek üzere alan büyüklüklerinin ve kütle düzeninin belirlenmesi gereklidir. Fiziksel çevrenin konforunu ve dolayısıyla kullanıcının mekânsal memnuniyetini yükseltmede ele alınacak bir diğer konu erişim ve ulaşım bağlantılarının çözümüdür. Alan içi erişimin güçlendirilmesi ve alanı yakın kentsel çevresine bağlayan ulaşım ve erişim arterlerinin niteliklerinin tanımlanması önemli çalışma başlıklarıdır.

Şekil 9 - Planlama kararlarında yol göstermesi beklenen stratejik ilkeler. / *Strategical principles that expected to guide the planning decisions.*

Şekil 10 - Planlama Sosyal yapının güçlendirilmesine dair öngörüler. / *Foresights related to the strengthening of the social structure.*

Sosyal Sürdürülebilirlik hedefi kapsamında oluşturulan senaryoların gerçekleşmesini sağlayacak bir diğer araç ise, alanın Sosyal Yapısının Sürekliliğine Dair Öngörülerdir. Bu çerçevede öncelikle amaçlanan toplumsal birlikteliğin sağlanmasıdır. Toplumsal katılımı ve biraradallığın sağlanması için aktivitelerin (kermes, panayır, söyleşi... vb.) organizasyonu ve bunların belirli rutinler ile tekrarlanması çeşitli grupların yer ve eylem üzerinden ilişkilenmelerinde önemli rol oynayabilir. Birlikteliğin inşası sonucu ulaşılmaya beklenen hedef “kolektif anlamın üretimi”dir. Sosyal Öğrenme modelinin de ana hedeflerinden olan “ortak deneyim ve ortak amaç”, kolektif anlamın üretilmesini sağlayacaktır. Alanın geçmişi ve bugünü için önemli bireylerin, ailelerin belirlenmesi, bu aktörlerin yer ve yerin belleği ile ilişkilendirilmesi için etkinliklerin (plaket yerleştirme, sokağa/meydana/nişe isim verme... vb.) düzenlenmesi önerilmektedir. Söz konusu etkinlikler bir yandan ortak bir geçmiş kurma, öte yandan her bir bireyin toplumsal birliktelik hedefi için önemini fark edilmesine olanak sağlayacaktır (Şekil 10).

Alanın geçmiş yaşam pratikleri ve iklimsel özellikleri göz önüne alındığında sosyal yapının sokak yaşamının güçlenmesi önemlidir. Dış mekânda ortak kullanım alanlarının artması, konutlarında bir araya gelemeyen çeşitli grupların etkileşimi ve iletişimi için potansiyel yaratacaktır. Bu kapsamda seyir terasları, çocuk oyun alanları, kırathane ve çay bahçeleri ile alanın gündelik yaşamını güçlendirecek gündelik ticaret mekânlarının oluşturulması önerilmektedir. Bu kullanımlar bir yandan sokak yaşamını güçlendirirken bir yandan da alan kullanıcısının üretime dâhil olmasını sağlayacaktır.

Kullanıcının üretime dâhil olması için öncelikle mevcut becerilerin tespiti, ardından bu becerilerin yenilikçi bakışla yeniden ele alınmasını sağlayacak eğitimlerin düzenlenmesi, yerel becerilerin yaratıcı sektörler ve aktörler ile buluşmasını sağlayacak atölye ve etkinliklerin düzenlenmesi sağlanmalıdır. Ayrıca mevcut üretim pratiklerinin toplumsal işbirliğini güçlendirmesi bağlamında ele alınması ve bu hedefle kooperatif kurulması önerilmektedir. Projede kadınların el işi, dikiş-nakış ve yerel tatların üretiminde, erkeklerin ise zanaat dallarında (taş ustası, marangoz, boyacı... vb.)

örgütlenebileceği öngörülmüştür. Bu noktada, alanda etkin olacak kamu kurumunun zanaat dallarını konu alan kooperatifin oluşmasında bilgilendirici, tetikleyici ve yönlendirici anlamda rol alabileceği de düşünülmüştür.

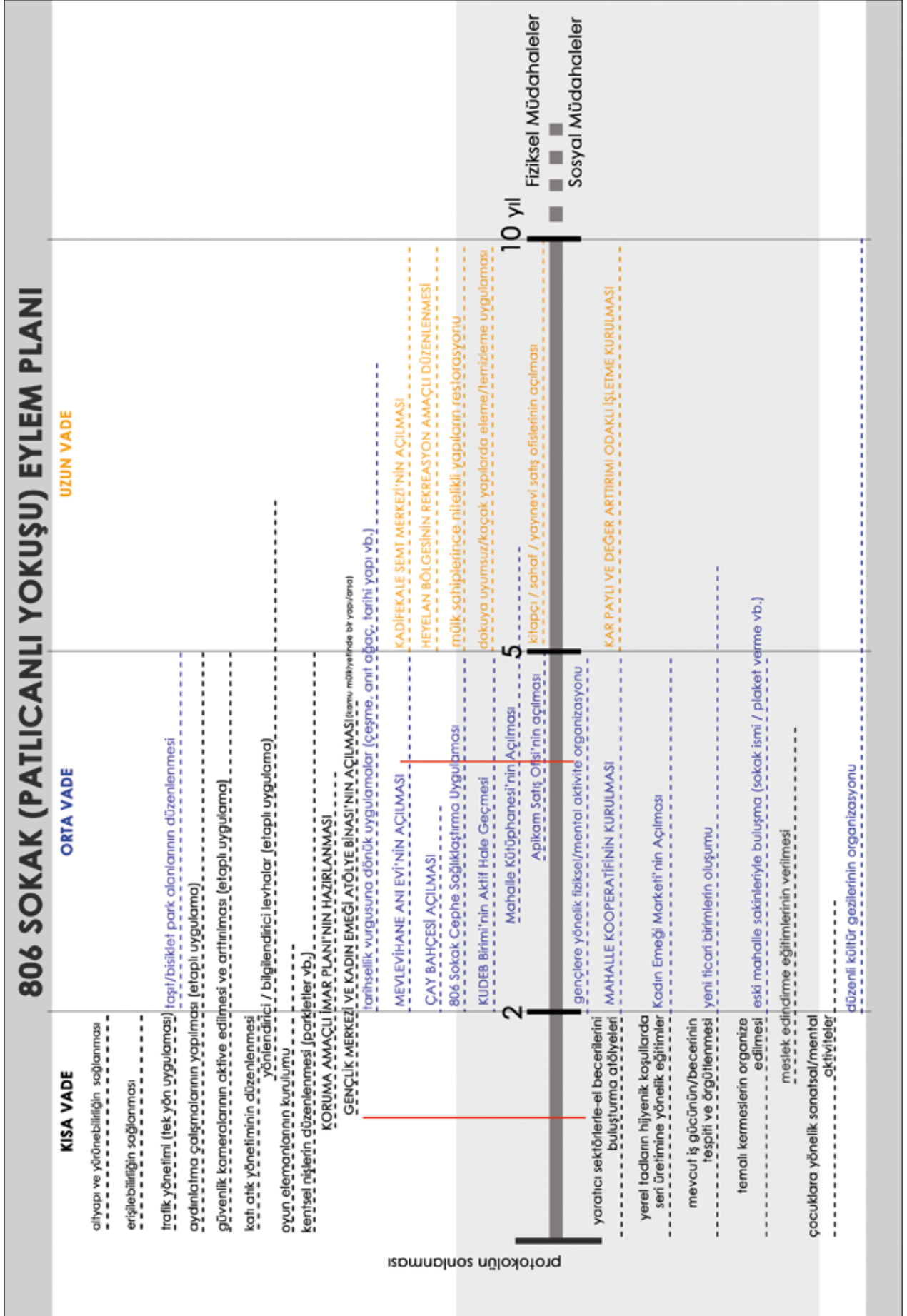
Sosyal yapının güçlenmesine dair eylemlerin sonucusu ise, alanda oluşan sermayenin alan kullanıcısına dönmesinin sağlanmasıdır. Bu amaçla alan kullanıcısının özel girişimci, teşebbüs, yatırımcı kimliğini üstlenmesi önemlidir. Topluluğun eşit haklar, yetkiler, gelir dağılımına sahip olması için kâr payı ve değer artımı odaklı bir üretim/işletme/finans modelinin oluşturulması planlanmaktadır. Bu modelde, alan kullanıcılarının becerilerinin sıçratılarak ekonomik döngüye dâhil edilmesi sayesinde oluşacak kapital birikiminin süreç dâhil olan birey ve gruplar tarafından eşit paylaşımının sağlanması önemlidir.

Modelin Gerçekleştirilmesine Yönelik Eylem Planı

Çalışma kapsamında belirlenen alt ve üst limitler temelinde, hedeflenen yaşam kalitesi koşullarının ve sosyal senaryoların hızla hayata geçebilmesi için stratejik bir Eylem Planı hazırlanmıştır. Eylem Planı, hem alanda gerçekleşmesi beklenen sosyal ve fiziksel iyileşmenin sağlanabilmesi için gerekli müdahalelerin zamansal sıralamasını göstermek; hem de müdahalelerden sorumlu aktörlerin süreç takibini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur.

Zamansal olarak kısa (1-2 yıl), orta (3-5 yıl) ve uzun (5-10) vade olarak kurgulanan Eylem Planı'nda (Şekil 11) fiziksel ve sosyal müdahalelerin uygulama sıraları belirlenirken müdahale ölçeği, mevzuat, zaman, mülkiyet, aktör ve sosyal dayanışma gücü temel belirleyiciler olmuştur.

Fiziksel müdahaleler; değişimi tetikleyici küçük ölçekli Kentsel Akupunktur'lar, tarihi yapılarda yenileme/restorasyon çalışmaları, yeni yapı ve kentsel niş odaklı infill uygulamaları, tüm alanda gerçekleştirilecek altyapı yenilemesi gibi farklı ölçeklerde sınıflandırılmış; ölçekleri ve uygulama süreçlerinin gereklilikleri doğrultusunda eylem

Şekil 11 - Patlıcanlı yokuşu eylem planı. / Action plan

planında farklı evrelerin konuları olarak yer almıştır. Sosyal müdahaleler de aynı biçimde; iletişim/etkileşim mekânlarının kurulması, çocuklar ve kadınlar için farklı konularda eğitimler düzenlenmesi, mevcut becerinin güçlendirilmesi ve örgütlenmesi için kooperatif kurulması, yerel üretimin görünürlüğünü artırmak ve ekonomik döngüye dâhil etmek için ticari birimler oluşturulması olarak tariflenen alt başlıklar itibariyle ve gerektirdikleri mekânsal yapılanmalar ile bütünleşik bir biçimde Eylem Planı'na yerleştirilmiştir.

Önerilen Plan'da zaman faktörü iki farklı açıdan değerlendirilmiş olup; bazı durumlarda müdahalenin teknik ve prosedürel niteliği nedeniyle ortaya çıkacak uygulama süresi, bazı durumlarda ise söz konusu müdahalenin çalışma bütünündeki önem sırası belirleyici olmuştur. Nitekim bölgede Koruma Amaçlı İmar Planı çalışması tamamlanmadan yıkım, yeni inşaat, kullanım değişikliği gibi bazı uygulamaların yapılabilmesi mümkün değildir. Bu doğrultuda yere özgü, planlama sürecinin tamamlanmasını gerektirmeyen altyapı çalışmalarının ve tasarım uygulamalarının öncelikle hayata geçirilmesi kararı getirilmiştir.

Patlıcanlı Yokuşu'nun algılanabilirliğini ve bir bağlantı aksı olarak kullanılabilirliğini artırmak üzere oluşturulan önerilerde öncelik yaya hareketinin Yokuş üzerine çekilmesidir. Bu yaklaşım doğrultusunda, Yokuş üzerinde Kermes ve Dinlenme Alanları öngörülmüş, bu alanların ortak bir tasarım dili ile oluşturulması yolu ile arterin farklı noktalarını kentsel anlamda bütünleştiren bir öneri sunulmuştur. Yokuşun bilinirliğini artırmayı ve alanda farkındalık yaratmayı esas alan diğer öneriler, arter üzerine konumlanan önemli yapı ve elemanların iletişim ve bilgilendirme panoları ile vurgulanması, Kentsel Duraklar olarak da tanımlanan dinlenme alanlarının tasarım yüzeylerinde kullanılan renk, ikon ve logoların kullanıcıları yönlendirmesi ve bilgilendirmesidir.

Çalışma kapsamında önerilen yeni sosyal odakların ya da kamusal kullanımların hızla hayata geçirilebilmesi için mülkiyet durumu önemli bir veridir. Alandaki iyileşmeyi tetiklemek üzere alınacak yatırım kararları için kamu mülkiyetindeki alanların öncelikle seçilmesi planlanmıştır. Süreç içinde öncelikle özel mülkiyet eliyle yeni yapıların; kamu fonu desteğiyle de kültürel mirasın restorasyon ve yenileme çalışmalarının gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Eylem Planı'nın oluşumunda bir diğer önemli faktör ise aktörler olmuştur. Müdahalenin türü, niteliği, içeriği bağlamında uygulamadan sorumlu

aktör/aktörlerin iç prosedürleri ya da birbirleriyle olan etkileşimi Plan'ın zamansal akışını etkileyen etkenler olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan alan kullanıcılarının sosyal dayanışma güçlerinin ivmesi, eylem/zaman ilişkisinin kurulmasında önemli bir girdi olarak değerlendirilmiştir. Alanın yaşam kalitesinin artırılması ile başlayan iyileşmenin, sosyal dayanışmayı artırıcı gücü dikkate alınmış; alan kullanıcılarının sosyalleşme pratikleri, dayanışma potansiyelleri paralelinde sosyal-ekonomik iyileşme müdahaleleri planlanmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Tarihsel Dokuda Sosyal Değişime Duyarlı Bir Sağlıklaştırma Modeli ortaya koymayı amaçlayan ve bunu İzmir tarihi kent merkezindeki özel sokaklardan biri olan Patlıcanlı Yokuşu aracılığıyla deneyimleyen çalışmanın kurgusu hem mekânsal hem de toplumsal yapı değerlendirmelerine temellenmiştir. Farklı dönemlerde iç ve dış göçlere maruz kalarak, yoksul toplulukların yaşam alanı haline gelmiş ve bu bağlamda önemli koruma sorunları bulunan bir alanda yürütülecek bir sağlıklaştırma çalışmasında müdahale kararlarının salt fiziksel çevrenin iyileştirilmesine yönelik olarak belirlenmesinin yeterli olamayacağı çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Diğer yandan böyle bir çevrede gerçekleştirilecek her türlü fiziksel müdahalenin, sosyal yapı ve yaşam nitelikleri üzerinde bir etki yaratacağı kabulü de çalışmanın kurgusal içeriğinin temelini oluşturmuştur. Bugüne dek hayata geçirilmiş pek çok çalışmada izlenen olumsuz sonuçlar da dikkate alınarak, çalışma alanına yönelik müdahalelerin kontrollü bir içerikte yapılandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Buna bağlı olarak önerilen modelde, sosyal ve mekânsal anlamda potansiyeller ve riskler barındırdığı izlenen çalışma alanına yönelik kontrollü müdahale için alt ve üst sınırlar tarif edilmeye çalışılmıştır. Çalışma alanında alt sınır insan gereksinimleri ile bağlantılı bir temel mekân kalitesinin varlığı olarak ortaya konmuş ve "yaşam kalitesi" olarak tanımlanmıştır. Üst sınır ise, yaşayan toplulukların bölgeden ayrılmasına neden olabilecek müdahaleler olarak yani "itibarlaşmanın kabul edilebilir sınırları" olarak belirlenmiştir.

İçeriğinde sosyal değişimi öngören bir sağlıklaştırma modelinde hedef ve stratejilerin hemen ve aynı anda hayata geçmesini beklemek mümkün değildir. Bu nedenle model kapsamında, kısa, orta ve uzun vadeli hedef ve kararların ilişkisel bir yaklaşım içerisinde nasıl bir sıralama ve aktörler ile hayata geçmesi gerektiğini gösteren bir esnek eylem planı ortaya konulmuştur.

Projelendirme süreçlerinin tamamlanmasındaki en önemli aşama uygulama aşamasıdır. Araştırma, bulgular, hedef ve öngörülerini içeren uzun ve emek yoğun bir süreci geçerli kılacak eylemlerin hayata geçmesi pek çok faktöre bağlı olup, söz konusu faktörlerin proje süreci içerisinde değerlendirilmesi gereklidir. Bu noktada hedeflerin hayata geçebilmesinin ve başarısının, projeye ilgili uygulamaları yönlendiren süreçlere bağlı olduğu ve kurumlar arası işbirliği çalışmalarını önemli hale getirdiği dikkate alınmıştır. Proje kurgusunun kurumlarca sahiplenilerek sürdürülebilmesi ve eşgüdümlü çalışacak kurumlar üstü bir veri aktarımı ortamının yaratılması gereklidir ve çalışmada bunu sağlamak üzere proje süreci boyunca çok sayıda kurumla toplantılar yapılmıştır. Çalışmanın tüm aşamalarında elde edilen veri seti ve bu kapsamda özellikle de alana ilişkin sorunlar ilgili kurum ve birimlerin dikkatine sunulmuştur.

Çalışmaların hayata geçirilebilmesi ve başarısı açısından kritik öneme sahip bir diğer husus, bölgede yaşayan topluluklarla gerçekleşecek işbirliği çalışmalarınıdır ki, son süreçte katılımcı projelerin önemi zaten her platformda vurgulanan konulardan biri haline gelmiştir. Özellikle de sosyal yapıya duyarlı bir içeriğin proje kapsamında tarif edilmiş olması bu hususta önemli bir çabayı zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda sosyal araştırmalara bağlı görüşmeler dışında, bölgede yaşayan farklı odak gruplarla toplantıların yapılması yoluna gidilmiştir. Bu tür toplantılar bir bölgede yürütülecek çalışmalarda alana yönelik sorunların ve taleplerin sağlıklı bir biçimde belirlenebilmesine aracılık etmekten öte, projenin yerel halk tarafından sahiplenilmesi ve yerel yönetimlerle işbirliği çalışmalarının desteklemesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Önerilen modelin sosyal değişime duyarlı bir içerik tarif etmiş olması ortaya konan eylem planına bağlı değişimlerin izlenmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, bölgenin sosyal yapısındaki öngörülemez ani değişimler dikkate alınarak, değişimlerin etkileri üzerine öngörüler geliştirilebilmelidir. Bu nedenle, model kapsamında önerilen esnek eylem planı ile müdahale kararlarında değişiklikler yapılabilmesinin önü açılmıştır. Bu noktada kırılğan ve dinamik özelliklere sahip yaşam alanlarındaki tespit ve belirlemelerin durağan ve değişmez olamayacağı öngörülerek veri setinin de sürekli güncellenebilir ve geliştirilebilir özelliklere sahip olması sağlanmıştır. Önerilen model değişken veri seti ve esnek eylem planı kurgusu ile farklı aktörler arasında diyalogu artıran, hızlı, pratik, esnek bir çalışma ortamının temelini oluşturmaktadır.

Model kapsamında oluşturulan çalışma ortamı, Patlıcanlı Yokuşu özelinde başlayan uygulamalar kapsamında aktörler arası diyalog temelinde olumlu sonuçlar açığa çıkarmaya başlamıştır. Bu doğrultuda İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Tarih-Tasarım Koordinasyon Merkezi öncülüğünde, Büyükşehir Belediyesine bağlı ilgili birimler, İzmir Valiliği, Emniyet Müdürlüğü, İl Kültür Müdürlüğü ve Muhtarlarla yapılan işbirliği sonucu alana yönelik ilk fiziksel müdahaleler başlamıştır. Eş zamanlı olarak, İzmir Tarih-Tasarım Koordinasyon Merkezi sosyal stratejilerin hayata geçmesine yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Öte yandan Tarihsel Dokuda Sosyal Değişime Duyarlı Bir Sağıklaştırma Modeli, yerel yönetim tarafından benimsenmiş ve İzmir tarihi kent merkezi bütününde öngörülen uygulamalar için yol gösterici bir çalışma niteliği kazanmıştır.

Kaynakça

ARAOZ, G. F. 2011.

Preserving heritage places under a new paradigm, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 1 (1), 55-60.

ASHWORTH, G. J. 1992.

Heritage and tourism: An argument, two problems and three solutions. İçinde C.A.M. Fleischer van Roojen (Der.), *Spatial Implications of Tourism* (ss. 95-104). Groningen: Geo Pers.

ASHWORTH, G. J. / TUNBRIDGE, J. E. 1990.

The tourist-historic city. London: Belhaven.

CASANOVAS, X. 2008.

Rehabilitation and social action in Mediterranean old cities: Reuse of traditional architecture and social topics on an urban scale: Ciutat Vella, Barcelona. İçinde Yao Yuan, Chen Wei, Severine Calza, Rosemary Wiltshire Romero (Der.) *Balanced urban revitalization; For social cohesion and heritage conservation, UNESCO International Seminar*, (ss. 73-77). Tsinghua University, 21-23 January 2007, *Human Settlements and Socio-Cultural Environment No.60*, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

COUNCIL OF EUROPE 2005.

Framework convention on the value of cultural heritage for society [Avrupa konseyi toplum için kültürel mirasın değeri çerçeve sözleşmesi], Treaty series no.199. Faro: 27.10.2005. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/199.doc>

DEMPSEY, N. / BRAMLEY, G. / SINEAD, P. / BROWN, C. 2011.

The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability, *Sustainable Development* 19, 289-300.

DUMITRU, A. / LEMA-BLANCO, I. / GARCIA MIRA, R. 2016.

Social learning for transformative social innovation, *TRANSIT Deliverable 2.3. TRANSIT:EU SSH.2013.3.2-1 Grant Agreement n.613169*.

KEARNS, A. / FORREST, R. 2000.

Social cohesion and multilevel governance, *Urban Studies* 37, 995-1017.

MADDEN, K. / WILEY-SCHWARTZ, A. / ANTOSHAK, A. 2010.

How to turn a place around: A handbook for creating successful public spaces. 6. Basım, New York: Project for Public Spaces.

NASH, V. / CHRISTIE, I. 2003.

Making sense of community. London: Institute for Public Policy Research.

ÖDEKAN, A. 2013.

Tarihi çevre koruma bilim mi, icraat mı? İçinde K.K Eyüpgiller, Z. Eres (Der.), *Mimari ve Kentsel Koruma*, (ss.233-242), İstanbul: YEM.

SMITH, N. / WILLIAMS, P. 2015.

Kentin mutenalaştırılması, (Çev. Melike Uzun), İstanbul: Yordam Kitap.

TIESDELL, S. / ÖC, T. / HEATH, T. 1996.

Revitalizing historic urban quarters, New York: Routledge.

TÜRKOĞLU, H. / KORAMAZ, E.K. 2012.

Yaşam kalitesi ve kentsel yeşil alanlar. İçinde Melih Ersoy (Ed.), *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük*, İstanbul: Ninova Yayınları.

ŞEN, B. 2011.

İstanbul tarihi kent merkezinde kentsel dönüşüm: Mekânsal müdahaleye 'içerden bakış' ya da mekânsal toplumsalla birlikte düşünmek, *Toplum ve Demokrasi* 11, 33-52.

ŞİŞMANYAZICI, B. / YILDIZ, H. T. 2010.

Tarihî kentsel alanlarda "toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma": Fener ve Balat örneği, *Mimarlık Dergisi* 352, Ankara: Mimarlar Odası Yayını.

